

оригинални научни рад
достављен: 22.02.2023
прихваћен за објављивање: 10.10.2023
УДК 343.341(497.6)
341.48:323.285

Академик др Миодраг СИМОВИЋ*
Др Владимир М. СИМОВИЋ*

ПОДСТРЕКАВАЊЕ НА КРИВИЧНА ДЈЕЛА ТЕРОРИЗМА:
ОДГОВОРНОСТ И КАЖЊИВОСТ У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ И ПРАВУ
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Апстракт

Последњих деценија међународна заједница је забележила бројне примјере различитих облика или видова испољавања кривичних дјела тероризма са различитим проузрокованим посљедицама. Стога је логично да је прво на међународном нивоу, а потом и у националним законодавствима успостављен ефикасан систем мјера, средстава и поступака за спрјечавање и сузбијање ових облика противправних и друштвено опасних понашања. Као једно од специфичних средстава у циљу спрјечавања вршења кривичних дјела тероризма уопште или појединих њихових видова - облика испољавања јавља се систем кривичне одговорности и кажњивости који је заснован на међународном стандардима. У том погледу посебна пажња је посвећена супротстављању различитим облицима испољавања припремних радњи, односно саучесништва у облику подстрекавања на вршење кривичних дјела тероризма које добијају посебну друштвену опасност и тежину. Наиме, различити облици испољавања радњи подстрекавања, навођења, врбовања, пропагирања терористичких активности појединаца или група су предвиђени као кривична дјела са строгим казнама за њихове учиниоце. У оквиру ових кривичних дјела се издвајају два кривична дјела подстрекавања на вршење тероризма чиме се предупређују, уклањају извори који доводе до појаве или ширења појединих терористичких активности. О појму и карактеристикама подстрекавања или пропагирања вршења кривичних дјела тероризма у међународном праву и праву Босне и Херцеговине се говори у овом раду.

Кључне ријечи: тероризам, међународни стандарди, подстрекавање, кривично дјело, одговорност.

*Редовни члан Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине, редовни члан Европске академије наука и умјетности, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бихаћу, професор емеритус, vlado_s@blic.net.

*Тужилац Тужилаштва БиХ и редовни професор Факултета за безбједност и заштиту Независног универзитета у Бањој Луци, milena.s@blic.net.

1. УВОД

Бројна и разнолика кривична дјела тероризма представљају тешка, друштвено опасна кривична дјела појединаца или група, у националним, односно међународним размјерама, са бројним, различитим, сложеним и далекосежним последицама за све аспекте међународне, регионалне, као и националне безбједности, те међународним правом заштићене опште друштвене вредности. Зато се последњих деценија, како у међународном, тако и националном кривичном праву кривична дјела тероризма, као и припремне радње за њихово вршење, односно саучесништво у извршењу кривичних дјела тероризма квалификују као тешка кривична дјела (злочини), која су запријеђена строгим, дуговременим казнама затвора. Логично је да се и припремање кривичних дјела тероризма кроз стварање или организовање терористичких група, односно кроз подстицање (пропагирање, врбовање) на вршење терористичког акта, због високо испољене опасности и тежине квалификује као кривично дјело, како у међународном, тако и у националном кривичном праву, укључујући и кривично право Босне и Херцеговине.

Правилно и благовремено уочавајући опасност од оваквих противправних, недозвољених, друштвено опасних понашања појединаца и група - међународна заједница је успоставила систем регионалних стандарда који треба да омогуће ефикасно супротстављање различитим облицима - видовима испољавања кривичних дјела тероризма кроз саучесништво у облику подстрекавања, подстицања, врбовања или пропагирања њиховог вршења. Дакле, овдје се ради о различитим дјелатностима психолошког карактера којима се утиче на вољу, одлуку других, најчешће индивидуално неодређених лица у смислу припремања, покушаја или непосредног извршења неког од кривичних дјела тероризма. На основу прихватања ових међународних стандарда регионалног карактера (донијетих у оквиру или под окриљем Савјета - Вијећа Европе, односно Европске уније) Босна и Херцеговина је у свом кривичном законодавству почетком трећег миленијума предвидјела кривичну одговорност, односно кажњивост за подстрекавање на вршење кривичних дјела тероризма, без обзира на то да ли је до њиховог извршења или покушаја уопште дошло у конкретном случају. Ова су дјела систематизована у групи кривичних дјела тероризма (КЗ Републике Српске, будући да их не познају КЗ Федерације БиХ и КЗ Брчко дистрикта БиХ), односно у групи кривичних дјела против човјечности и других вриједности заштићених међународним правом (КЗ Босне и Херцеговине).

2. ПОДСТРЕКАВАЊЕ НА ТЕРОРИЗАМ И ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ

Активности које су усмјерене на спречавање или сузбијање тероризма уопште или појединих његових облика испољавања одвијају се на два нивоа: а) на међународним нивоу, било у оквиру универзалних, односно регионалних

међународних организација као што су Савјет Европе и Европска унија и б) на националном нивоу у правном систему појединих држава, међу којима се налази и Босна и Херцеговина. Међународни документи постављају систем релевантних стандарда који имају за циљ да унификују бројна разнолика рјешења потребна за супротстављање различитим облицима испољавања кривичних дјела тероризма у правним системима појединих држава.

У оквиру Вијећа Европе као најзначајније регионалне европске политичке и безбједносне организације донијето је више међународних докумената у области спрјечавања и сузбијања тероризма. Међу овим документима од значаја за тему нашег рада посебно се истичу: а) Европска конвенција о сузбијању тероризма из јануара 1977. године (Стразбур), б) Конвенција Савјета Европе о спрјечавању тероризма из маја 2005. године (Варшава) и ц) Протокол о измјенама Европске конвенције о сузбијању тероризма из маја 2003. године (Стразбур) (Павишић, 2006, 354-357).

Поред наведених обавезујућих међународних докумената за државе њихове потписнице, Савјет Европе је у протеклом периоду донио низ декларација, протокола или одлука у систему регионалних докумената који чине систем међународних стандарда за супротстављање кривичних дјела тероризма, односно подстрекавања, подстицања или врбовања у циљу вршења ових тешких кривичних дјела са међународним аспектима. Међу овим документима се посебно истичу сљедећи: а) Декларација Комитета министара Савјета Европе од 12. септембра 2001.године, б) Одлука Комитета министара Савјета Европе од 21. септембра 2001.године о борби против међународног тероризма, ц) Декларација из Вилнуса о регионалној сарадњи и консолидовању демократске стабилности у великој Европи коју је Комитет министара усвојио на свом 110. засједању у Вилнусу 3. маја 2002.године и д) Препорука број 1550 (2002) Парламентарне скупштине Савјета Европе о борби против тероризма и поштовање људских права.

При томе, треба истаћи да се на ове европске конвенције (са допунским протоколом) настављају и универзална међународна документа као што су: а) Резолуција Генералне скупштине Уједињених нација број А/РЕС/51/210 о мјерама за елиминацију међународног тероризма, б) Декларација којом се допуњује Декларација о мјерама за елиминацију међународног тероризма из 1994. године, ц) Резолуција Генералне скупштине УН број А/РЕС/49/60 о мјерама за елиминацију међународног тероризма и д) Декларација о мјерама за елиминацију међународног тероризма која је приложена уз Резолуцију Генералне скупштине Уједињених нација број А/РЕС/51/210 о мјерама за елиминацију међународног тероризма (Јовашевић, Икановић, 2015, 78-84).

2.1. Европска конвенција о сузбијању тероризма

Европска конвенција о сузбијању тероризма (Стразбур, јануар 1977.) представља основни, базични европски документ који поставља основе јединствене, систематске и организоване акције надлежних државних органа (самостално или у сарадњи са другим државама) у сузбијању различитих облика и видова испољавања кривичних дјела тероризма (Мијалковски, 2012, 89-95). Ова је конвенција накнадно допуњена Протоколом о измјенама Европске конвенције о сузбијању тероризма од 15. маја 2003. године (Стразбур). Државе чланице Савјета Европе, потписнице ове конвенције, сматрајући да је циљ Савјета Европе да оствари што веће јединство између својих чланица, а, с друге стране, свјесне да расте забринутост због све већег броја терористичких аката, желе да предузму свеобухватне и ефикасне мјере како учиниоци таквих радњи не би избјегли кривично гоњење, кривичну одговорност и казну.

У жељи да се ојача борба против тероризма, уз истовремено поштовање људских права и водећи рачуна о Смјерницама о људским правима и борби против тероризма које је Комитет министара Савјета Европе усвојио 11. јула 2002. године, овај комитет сматра да би у ту сврху било примјерено измијенити и допунити Европску конвенцију о сузбијању тероризма (ЕТС бр. 90) која је отворена за потписивање у Стразбуру 27. јануара 1977. године, те да би било примјерено да се појача даље праћење примјене Конвенције, као и ревидира режим резерви. При томе се изричито (члан 1.) искључује схватање да се кривична дјела тероризма сматрају сматрају политичким кривичним дјелом, кривичним дјелом у вези са политичким кривичним дјелом или пак кривичним дјелом које је инспирирано политичким мотивима.

У кривична дјела тероризма спадају кривична дјела као што су: а) кривично дјело обухваћено пољем примјене Конвенције за сузбијање незаконитог заробљавања ваздушних летилица, потписане у Хагу 16. децембра 1970. године; б) кривично дјело обухваћено пољем примјене Конвенције за сузбијање незаконитих радњи уперених против безбједности цивилне авијације, потписане у Монтреалу 23. септембра 1971. године; ц) тешко кривично дјело које представља атак на живот, тјелесни интегритет или слободу лица са правом на међународну заштиту, укључујући и дипломатско особље; д) кривично дјело које обухвата отмицу, узимање талаца или самовољно лишавање слободе, е) кривично дјело које обухвата употребу бомби, граната, ракета, аутоматског ватреног оружја и експлозивних писама или пакета у мјери у којој такво коришћење представља опасност за људе; ф) покушаји чињења претходно наведених кривичних дјела или учешће у својству саучесника лица које учини или покуша да учини такво кривично дјело; г) кривично дјело у оквиру дјелокруга Конвенције о спрјечавању и кажњавању кривичних дјела против лица под међународном заштитом, укључујући и дипломатске агенте, која је усвојена у Њујорку 14. децембра

1973.године; х) кривично дјело у оквиру дјелокруга Међународне конвенције против узимања талаца, која је усвојена у Њујорку 17. децембра 1979. године; и) кривично дјело у оквиру дјелокруга Конвенције о физичкој заштити нуклеарног материјала, која је усвојена у Бечу 3. марта 1980. године и ј) кривично дјело у оквиру дјелокруга Протокола о сузбијању незаконитих аката насиља на аеродромима који служе међународној цивилној авијацији, која је донијета у Монтреалу 24. фебруара 1988. године (Јаковљевић, 1997, 178-193).

Члан 2. Европске конвенције о сузбијању тероризма одређује систем кривичних дјела тероризма (Деган, *et.al*, 2011, 109-116). Тако се не сматра политичким кривичним дјелом, кривичним дјелом повезаним са политичким кривичним дјелом или кривичним дјелом инспирисаним политичким мотивима било који акт тешког насиља који није наведен у члану 1. Конвенције, а који је уперен против живота, телесног интегритета или слободе лица. Међу овим кривичним дјелима се посебно истичу: а) кривично дјело у оквиру дјелокруга Конвенције о сузбијању незаконитих аката уперених против безбједности поморске пловидбе, која је донијета у Риму 10. марта 1988. године; б) кривично дјело у оквиру дјелокруга Протокола о сузбијању незаконитих аката против безбједности непокретних платформи које се налазе у епиконтиненталном појасу, који је донијет у Риму 10. марта 1988. године; ц) кривично дјело у оквиру дјелокруга Међународне конвенције о спрјечавању терористичких напада бомбама, која је усвојена у Њујорку 15. децембра 1997. године и д) кривично дјело у оквиру дјелокруга Међународне конвенције о сузбијању финансирања тероризма, која је усвојена у Њујорку 9. децембра 1999. године (Satzger, 2018, 198-212).

Поред наведених кривичних дјела, за кривична дјела тероризма одговорност и кажњивост обухвата и сљедеће случајеве. То су (члан 3. Европске конвенције о сузбијању тероризма): а) покушај извршења било ког од наведених главних кривичних дјела тероризма, б) учешће у својству саучесника у извршењу било ког од тих главних кривичних дјела тероризма или у покушају да се било које такво дјело почини и ц) организовање извршења или навођења (подстрекавања – врбовања) других лица да изврше или покушају да изврше било које од главних кривичних дјела тероризма (Degan, 2005, 197-203).

За наведена кривична дјела тероризма умољене државе најчешће изручују оптужена (или осуђена) лица држави молитељки, осим у случају када лице које је предмет захтјева за изручење ризикује да буде подвргнуто смртној казни или ако право замољене државе не допушта могућност доживотног лишења слободе, казни доживотног затвора без могућности помиловања.

2.2. Конвенција Савјета Европе о спрјечавању тероризма

Даље активности Савјета Европе на спрјечавању или сузбијању тероризма уопште, односно појединих видова или облика његовог испољавања настављене су усвајањем Конвенције Савјета Европе о спрјечавању тероризма (Варшава, мај 2005.). У жељи да се предузму дјелотворне мјере за спрјечавање тероризма, ова се конвенција залаже, прије свега, за супротстављање јавним провокацијама да се почине терористичка дјела и да се регрутују и обучавају лица за тероризам. Ова најбројнија регионална организација у Европи је на тај начин испољила дубоку забринутост коју изазивају повећање броја терористичких кривичних дјела и растућа терористичка пријетња, при чему је свјесна неизвјесне и опасне ситуације са којом су суочени они који трпе због тероризма и, с тим у вези, још једном наглашавајући своју дубоку солидарност са жртвама тероризма и њиховим породицама (Korošec, et. al, 2006, 131-146).

На тај начин Савјета Европе признаје да кривична дјела тероризма, ко год да је њихов учинилац, ни под каквим околностима не могу бити оправдана разлозима политичке, филозофске, идеолошке, расне, етничке, вјерске или неке друге сличне природе и подсећајући на обавезу свих страна уговорница да спријече таква кривична дјела и да их, ако нису била спријечена, кривично гоне и обезбиједе да она буду кажњива казнама код којих се узима у обзир сва тежина природе тих дјела (Софтић, 2020, 198-212).

Тиме је још једном истакнута потреба за јачањем борбе против тероризма и изнова потврђујући да све мјере које се предузимају ради спрјечавања или сузбијања терористичких кривичних дјела морају поштовати владавину права и демократске вриједности, људска права и основне слободе, као и остале одредбе међународног права, укључујући, где је примјенимо, међународно хуманитарно право. Такође се још једном подвлачи чињеница да терористички акти имају, по својој природи или контексту, намјену да озбиљно застраше становништво или да противно законима и прописима приморају неку владу или неку међународну организацију да предузме неку акцију или да се уздржи од предузимања неке акције или да озбиљно дестабилизују или униште основне политичке, уставне, економске или социјалне структуре земље или међународне организације (Ambos, 2011, 312-331).

Већ у првој својој одредби (члан 1.) Конвенција дефинише „кривично дјело тероризма“ као свако кривично дјело које је обухваћено једним од уговора који се наводе у њеном Додатку, онако како је у тим уговорима дефинисано (Pradel, Corstens, 2002, 189-194). Такође се као сврха доношења овог регионалног међународног документа (Бабић, 2011, 76-81) (став 2.) наводи да се на овај начин појачају напори страна уговорница у спрјечавању тероризма и његових негативних посљедица по цијеловито уживање људских права, посебно права на живот и помоћу мјера које треба да буду предузете на националном нивоу и кроз међународну сарадњу, уз дужну

пажњу посвећену примјењивим вишестраним или двостраним уговорима или споразумима међу странама уговорницама (Гађиновић (а), 2005, 212-228).

Конвенција у одредби члана 3. налаже потребу доношења “Националне политике спрјечавања тероризма” од стране држава чланица ове организације (Чејовић, 2006, 213-226). Тако су државе обавезне да предузме одговарајуће мјере, посебно у области обуке припадника органа реда и других органа, као и у области образовања, културе, информисања и медија и јачања свијести јавности, у циљу спрјечавања кривичних дјела тероризма и њихових негативних посљедица, уз истовремено поштовање обавеза у погледу људских права која су, гдје је то примењиво за поједину државу, установљене у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода, Међународном пакту о грађанским и политичким правима, као и друге обавезе сходно међународном праву (Гађиновић (б), 2010, 278-289).

При томе се од држава потписница захтијева да предузму мјере које се покажу неопходним за побољшање и развој сарадње између националних власти у циљу спрјечавања кривичних дјела тероризма и њихових негативних посљедица кроз, између осталог: а) размјену информација, б) побољшање физичке заштите лица и објеката и ц) јачање обуке и планова за координацију у ванредним ситуацијама за грађанство (Стојановић, 2017, 62-66). Томе треба да допринесе свијест јавности у погледу постојања, узрока и озбиљности пријетњи које представљају кривична дјела тероризма и друга дјела наведена у овој конвенцији и треба да се размотри могућност охрабривања јавности за пружање фактичке, конкретне помоћи надлежним органима што би могло да допринесе спрјечавању терористичких дјела и кривичних дјела наведених у овој конвенцији (Шикман, 2009, 198-221).

Поједине државе треба да, према потреби и водећи рачуна о сопственим могућностима, помажу и подржавају једна другу у циљу јачања капацитета за спрјечавање извршења терористичких кривичних дјела, укључујући ту и размјену информација и примјера најбоље праксе, као и обуку и друге заједничке напоре превентивног карактера (члан 4. Конвенције). Поред спрјечавања кривичних дјела тероризма, Конвенција (члан 5.) нарочито истиче потребу да се инкриминише у националним законодавствима јавна провокација - подстрекавање у циљу извршења терористичког кривичног дјела (Софтић, 2005, 189-201). Као јавна провокација се сматра “ширење или достављање на неки други начин поруке јавности, у намјери подстицања на извршење терористичког дјела, када такво понашање, без обзира на то да ли је ту присутно или није присутно непосредно залагање за кривична дјела тероризма, изазива опасност да би једно или више таквих дјела могло бити почињено” (Аврамовић, 2013, 87-89). За постојање овог кажњивог дјела, Конвенција захтијева да је такво понашање: а) незаконито (противправно) и б) намјерно (умишљајно).

Као кажњиво дјело које поједина национална законодавства треба да предвиде као самосталну инкриминацију Конвенција (члан 6.) предвиђа и

“Регрутовање за тероризам” (Соколовић, 2012, 191-213). У смислу ове конвенције, „регрутовање за тероризам“ означава подстрекавање другог лица да почини кривично дјело тероризма или да учествује у извршењу таквог дјела или да ступи у удружење или групу, како би допринијело да то удружење или група почини једно или више терористичких дјела (Pavišić, Bubalović, 2013, 109-112).

Национална кривична законодавства, поред наведених инкриминација у складу са овим описима, такође предвиђају кривичну одговорност и кажњивост и за “допунска кривична дјела тероризма”. То су (чл. 8-10. Конвенције): а) започињање (покушај) кривичног дјела (члан 8.), б) учешће у виду саучесништва у извршењу кривичног дјела (члан 9.), ц) организовање или усмеравање других на извршење кривичних дјела, д) доприношење извршењу једног или више кривичних дјела када је починилац група лица која поступају са заједничком сврхом. То је намјерни (умишљајни) допринос који је: 1) пружен у циљу унапређивања кривичног дјеловања или кривичне сврхе групе, када таква активност или сврха обухватају извршење кривичних дјела и 2) извршен уз познавање намјере групе да почини кривично дјело и е) одговорност правних лица за учешће у кривичним дјелима (која може да се јави као: кривична, грађанска или управна) која не доводи у питање кривичну одговорност физичких лица која су починила наведена дјела (Чејовић, 2006, 119-127).

Учиниоцима неког од основног, као и допунских кривичних дјела тероризма треба прописати (а потом изрећи) у смислу члана 11. Конвенције казне које су дјелотворне, сразмјерне и имају ефекат одвраћања. При одмјеравању казне учиниоцу неког од ових кривичних дјела суд је дужан да узме у обзир отежавајућу околност - “поврат” - претходне правноснажне пресуде које су изречене у страним државама за кривична дјела тероризма. За правна лица се као учиниоце ових кривичних дјела препоручује примјена казни које морају бити дјелотворне, сразмјерне и са ефектом одвраћања кривичне или некривичне санкције, укључујући ту и новчане казне (Јанковић, Радивојевић, 2018, 211-219).

При правној квалификацији наведених кривичних дјела, те кажњавању њихових учинилаца (члан 12.) државе треба да обезбиједи да се установљење, спровођење и примјена кривичноправних мјера врши уз поштовање обавеза у погледу људских права, прије свега права на слободу изражавања, слободу удруживања и слободу вјероисповијести, како је то предвиђено у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода, Међународном пакту о грађанским и политичким правима и другим обавезама у складу са међународним правом. (Игњатовић, et. al, 2009, 76-79).

Такође, спровођење и примјена мера кривичне инкриминације такође треба да буде предмет начела сразмјерности, када је ријеч о легитимним циљевима којима се тежи и када је ријеч о њиховој неопходности у демократском друштву, те треба да искључи било какав вид произвољности и дискриминаторног или расистичког поступања. Уз то, поједине државе (члан 13.) треба да усвоје мјере које се покажу

неопходнима за заштиту и подршку жртвама тероризма почињеног на њеној територији. Ове мјере могу да обухвате, кроз одговарајуће националне програме и у складу са домаћим законодавством, између осталог, финансијску помоћ и накнаду жртвама тероризма и њиховим блиским рођацима (Станковић, 2014, 78-91).

3. ПОЈАМ И КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОДСТРЕКАВАЊА У ПРАВУ БиХ

У кривичном законодавству Босне и Херцеговине подстрекавање представља специфичан облик саучесништва као колективног учешћа више лица у извршењу једног или више кривичних дјела. То је умишљајно подстицање, навођење другог лица на учињење одређеног кривичног дјела (Петровић, et. al, 2016, 54-60). Радња подстрекача мора бити усмјерена да код другог лица изазове нову или учврсти постојећу, недовољно чврсту, колебљиву, несигурну одлуку да предузме радњу којом ће бити проузрокована посљедица кривичног дјела предвиђеног у закону (Јовашевић, 2018, 181-184). То је, дакле, психички утицај на учиниоца како би га се навело да донесе или учврсти одлуку о учињењу кривичног дјела. То значи да нема подстрекавања ако је код учиниоца претходно већ постојала чврста одлука за учињење кривичног дјела (*omnimodo facturus*), већ се евентуално може говорити о неуспјелом подстрекавању или психичком помагању. Међутим, ако је код другог лица претходно постојала одлука, али недовољно чврста, тј. колебљива, па се таква одлука учвршћује и подржава, тада постоји подстрекавање (Novoselec, 2009, 357-359).

Са гледишта узрочности, подстрекавање се појављује као проузроковање одлуке код учиниоца да предузме радњу учињења и оствари посљедицу кривичног дјела. Али, ако је подстрекавање узрок одлуке, оно није самим тим и узрок посљедице. Узрок посљедице је радња извршења, тако да се подстрекавање појављује у односу на посљедицу као њен услов (претпоставка). Међутим, подстрекавање може да постоји и у случају када се модифицира, мијења постојећа, већ створена одлука код подстреканог лица (Чејовић, 2002, 377-384). Подстрекавање је позитивна, активна дјелатност, тако да се може учинити само чињењем. Оно се може учинити ријечима (писано или усмено), гестовима, знацима, мимиком и конклюдентним радњама. Подстрекавање, заправо, има двојачко одређену посљедицу као што су: а) одлука подстрекнутог лица да учини кривично дјело и б) посљедица кривичног дјела (Frank, 1950, 104).

Радња подстрекавања се састоји у предузимању дјелатности којима се утиче на вољу другог лица са циљем да се она одлучи на учињење кривичног дјела (Бабић, 2021, 303-309). Дјелатности којима се врши подстрекавање могу бити различите. Тако се у смислу одредбе члана 30 КЗ БиХ, члана 32. КЗ Федерације БиХ и члана 24. КЗ Брчко дистрикта БиХ (осим члана 38. КЗ Републике Српске) као подстрекавање нарочито сматрају сљедеће дјелатности: упућивање молбе, убјеђивање или

наговарање, приказивање користи од учињеног кривичног дјела, давање или обећање поклона, злоупотреба односа подређености или зависности, довођење или одржавање лица у стању стварне или правне заблуде. Понекад се подстрекавање може учинити и привидним одвраћањем од предузимања радње учињења, али на начин којим се у ствари подстиче на њено предузимање.

За постојање подстрекавања потребно је испуњење сљедећих услова као што су: а) однос између подстрекача и лица које се подстрекава (подстректног), б) однос између подстрекача и кривичног дјела на које се подстрекава, ц) умишљано предузета радња подстрекавања и д) да је кривично дјело на које се подстрекавање односи започето или учињено (Turković *et al*, 2013, 55-56).

Подстрекавање на учињење кривичног дјела мора бити усмјерено према једном одређеном лицу или одређеном кругу лица, будући да се подстрекавањем изазива или учвршћује одлука код другог, те подстрекач треба да има могућност да својим дјеловањем утиче на такву одлуку. Он ту могућност може имати ако долази у контакт са једним одређеним лицем или одређеним кругом лица. Према томе, није нужно да подстрекач тачно зна лице које ће учинити кривично дјело на које је он подстиче, већ је довољно да зна да ће из одређеног круга лица једно од њих, и то било које, учинити то кривично дјело. Напротив, нема подстрекавања ако је позив за учињење једног кривичног дјела упућен неодређеном кругу лица (путем неког натписа). Овакво подстрекавање може имати карактер самосталног кривичног дјела или пропаганде, али у таквом случају оно не улази у појам саучесништва (Grozđanić, *et.al*, 2013, 189-191).

Подстрекавање мора бити усмјерено на учињење одређеног кривичног дјела. Нема подстрекавања уколико се навођење односи на чињење неодређеног кривичног дјела. Тада може постојати кривично дјело пропаганде, али не и подстрекавање као облик саучесништва (Јовашевић, 2019, 33-60). Најзад, за постојање подстрекавања потребно је да се навођење неког лица на учињење одређеног кривичног дјела чини са умишљајем. То значи да нехатно подстрекавање, које може постојати у пракси, не подлијеже кривици. Из акцесорне теорије о правној природи саучесништва произилази да подстрекач одговара у границама онога што је извршилац учинио. Стога је за постојање овог облика саучесништва потребно да је извршилац (подстрекнуто лице) започео или учинио кривично дјело на чије се остварење подстрекавање односило. Од овог правила постоји изузетак у случају неуспјелог подстрекавања (Novoselec, 2009, 357).

Подстрекач је крив само за умишљајно подстрекавање, навођење другог лица на учињење кривичног дјела (Лазаревић, *et.al*, 2004, 90-94). Умишљај код подстрекача треба да садржи свијест о навођењу другог лица да оно донесе одлуку за учињење одређеног кривичног дјела, као и хтијење (вољу) да оно такву одлуку донесе, те потом предузме радњу којом чини кривично дјело. Поред свијести о подстрекавању, навођењу другог лица на учињење одређеног кривичног дјела, умишљај подстрекача

мора да садржи и свијест о свим стварним околностима (обилежјима) кривичног дјела на које се односи навођење. Међутим, за разлику од свијести код извршиоца, која обухвата и конкретне облике појединих обилежја у њиховој реализацији, свијест подстрекача треба да обухвати само основне контуре појединих обилежја, па и кривичног дјела у цјелини. Другим ријечима, свијест подстрекача треба да се односи на остварење одређеног кривичног дјела тиме што ће обухватити радњу, узрочни однос и проузроковање посљедице у њиховом општем облику, а не у њиховом конкретном остварењу са свим појединостима.

Вољни (волунтаристички) елеменат код умишљаја подстрекача изражен је у хтијењу подстрекача да својом дјелатношћу навођења изазове код подстрекаваног одлуку за учињење кривичног дјела, односно, у пристајању да под његовим утицајем дође до стварања такве одлуке код подстрекаваног, а затим и у хтијењу или пристајању да он предузме радњу и оствари посљедицу одређеног кривичног дјела (Стојановић, 2022, 274-278). За постојање умишљаја код подстрекача није битно да ли је непосредни извршилац код учињења дјела поступао са умишљајем или из нехата. У случају када закон тражи намјеру или побуду као елеменат бића кривичног дјела, онда таква намјера или побуда не мора постојати код подстрекача, већ је довољно да постоји код подстрекнутог лица, при чему је подстрекачу само познато њено постојање. Ако, пак, таква намјера не постоји код учиниоца, већ код подстрекача, тада се подстрекач сматра посредним извршиоцем кривичног дјела (Pavišić, et. al, 2007, 164-169).

Подстрекач се у смислу члана 30. КЗ БиХ, члана 32. КЗ Федерације БиХ, члана 32. КЗ Брчко дистрикта БиХ и члана 38. КЗ Републике Српске кажњава за кривично дјело на које је подстрекао извршиоца као да га је сам учинио. Другим ријечима, подстрекач се кажњава за кривично дјело казном која је предвиђена за извршиоца. Ово изједначавање у кажњавању подстрекача са извршиоцем произилази из чињенице што је подстрекач интелектуални аутор - творац кривичног дјела, док је извршилац његов физички, фактички реализатор (Петровић, et. al, 2016, 54-60).

Кажњавање подстрекача зависи од оствареног кривичног дјела у границама његовог умишљаја. Добровољно спрјечавање кривичног дјела од стране подстрекача у кривичном законодавству Босне и Херцеговине је облигаторни основ за ослобађање од казне (изузев КЗ Републике Српске), што значи да ће суд ослободити, од законом прописане казне, оног саучесника који добровољно спријечи учињење кривичног дјела. Лични односи, својства и околности могу користити или штетити само оном подстрекачу код кога постоје, али не и другим учесницима у кривичном дјелу. КЗ Републике Српске једино изичито прописује да се подстрекач може (факултативно) ослободити од казне ако је покушај подстрекавања био неподобан (предузет средством или према објекту који никако није могао довести до наступања забрањене посљедице). Нехатно подстрекавање, које је практично могуће, није кажњиво.

Кривични закони у Босни и Херцеговини садрже и одредбе којима је предвиђено и кажњавање за тзв. неуспјело подстрекавање. Оно постоји у случају када једно лице

подстрекава другог на учињење одређеног кривичног дјела, под условом да такво дјело не буде ни покушано (Вуковић, 2021, 394-411). Разлози могу бити различити, па према томе до неуспјелог подстрекавања може доћи: а) када подстрекач својом подстрекачком радњом није успио да створи или учврсти одлуку код подстрекаваног, б) када је подстрекач успио да код подстрекаваног створи или учврсти одлуку, али подстрекнути дјело не учини, нити покуша из било ког разлога и ц) када подстрекач створи или учврсти одлуку код подстрекаваног, али овај својом радњом оствари неко друго кривично дјело, независно од радње подстрекавања. Према одредби чл. 30. ст. 2. КЗ БиХ, чл. 32. ст. 2. КЗ Федерације БиХ, чл. 32. ст. 2. КЗ Брчко дистрикта БиХ и чл. 38. ст. 2. КЗ Републике Српске за неуспјело подстрекавање се кажњава само ако је радња подстрекача била управљена на учињење кривичног дјела за које је прописна казна затвара од три године (односно пет година према КЗ Републике Српске) или тежа казна, ако кривично дјело не буде ни покушано.

У неким случајевима кривични закони предвиђају навођење на учињење кривичног дјела као радњу учињења самосталног кривичног дјела. У таквим случајевима подстрекавање не представља облик саучесништва, већ самостално кривично дјело. То је управо случај код подстрекавања на извршење кривичних дјела тероризма. Тада сама радња подстрекавања представља самостално кривично дјело које може бити остварено као довршено дјело или може да остане у покушају, при чему је без значаја да ли је то утицање било успјешно или не. Према томе, и успјело и неуспјело подстрекавање представљају довршено кривично дјело подстрекавања. Одредбе о подстрекавању као облику саучесништва и неуспјелом подстрекавању супсидијарног су карактера. То значи да се оне примјењују само онда када закон не предвиђа одређено подстрекавање као самостално кривично дјело.

4. ПОДСТРЕКАВАЊЕ НА ТЕРОРИЗАМ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ БИХ

Поред Савјета Европе, у напоре међународне заједнице у супротстављању различитим облицима и видовима тероризма се укључила и Европска унија. У оквиру ове европске организације је 16. фебруара 2017. године донијета Стратегија о сузбијању тероризма. У овом правно-политичком акту се инсистира на инкриминацији припремних радњи и планирању терористичких радњи, те путовања у сврху чињења терористичких дјела. У том смислу су донијете и бројне измјене претходних оквирних одлука европског Савјета, које су требале да успоставе ефикасан систем спречавања терористичких радњи на територији Европске уније. Директива о сузбијању тероризма из 2008. године даље инкриминише величање или правдање тероризма путем нпр. видео-обавијести на интернету што државе чланице треба да инплементирају у свом националном законодавству у року од 18 мјесеци.

Министарство безбједности Босне и Херцеговине је, на бази релевантних међународних докумената универзалног, односно регионалног значаја, донијело

Стратегију Босне и Херцеговине за превенцију и борбу против тероризма за период 2015-2020. године. Ова стратегија је усвојена на 14.сједници Вијећа министара Босне и Херцеговине 8. јула 2015.године, што указује на плански и организован приступ БиХ превенцији и борби против тероризма. У том циљу је донијето више закона.

4.1. Систем кривичних дјела тероризма

На бази релевантних међународних докумената универзалног, односно регионалног карактера у Босни и Херцеговини је, на сличан начин као и у упоредном праву, у области кривичног права прописана кривична одговорност и кажњивост за више различитих кривичних дјела тероризма. Зависно од врсте прописа који уређује ову материју, прописани су различити законски описи, садржина, карактеристике, те облици испољавања више кривичних дјела тероризма. Ова су кривична дјела данас прописана у Босни у Херцеговини у сва четири кривична закона, с тим што подстрекавање на вршење кривичних дјела тероризма као самостална кривична дјела предвиђају само: а) КЗ БиХ и б) КЗ РС.

Тако, КЗ БиХ у глави седманестој под називом „Кривична дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом” предвиђа сљедећа кривична дјела подстрекавања на тероризам: а) јавно подстицање на терористичке активности - члан 202а. и б) врбовање ради терористичких активности - члан 202б. КЗ РС у глави двадесет трећој “Кривична дјела тероризма” предвиђа сљедећа кривична дјела: а) јавно подстицање на терористичке активности - члан 302. и б) врбовање и обучавање за вршење терористичких дјела - члан 303.

4.2. Јавно подстицање на терористичке активности

“Јавно подстицање на терористичке активности” предвиђају члан 202а. КЗ БиХ и члан 302.КЗ РС. Ово је прво кривично дјело у законодавству Босне и Херцеговине којим је предвиђена одговорност и кажњивост за подстрекавање на учињење кривичних дјела тероризма као самостално кривично дјело, а не као облик саучесништва. Овдје су припремне радње у саучесништва – као подстрекавање предвиђено као самостално кривично дјело. Наиме, самим моментом предузимања радње подстрекавања (подстицања) у смислу предузимања психолошких дјелатности утицања на вољу (одлуку) другог лица на извршење неког од законом таксативно набројаних кривичних дјела тероризма - постоји свршено кривично дјело ове врсте, без обзира на то да ли је на основу такве дјелатности уопште започето или извршено планирано, подстрекавано кривично дјело.

Ово кривично дјело се састоји у јавном дистрибуирању или на други начин путем средстава информисања упућивању порука јавности која има за циљ подстицање другог лица на вршење кривичних дјела: узимање талаца, угрожавање

лица под међународноправном заштитом, неовлашћено прибављање и располагање нуклеарним материјалом, угрожавање нуклеарног објекта, пиратство, отмица ваздухоплова или брода или заузимање фиксне платформе, угрожавање безбедности ваздушне или морске пловидбе или фиксних платформи, уништење и уклањање знакова који служе безбједности ваздушног саобраћаја, злоупотреба телекомуникационих знакова, тероризам, финансирање терористичких активности, врбовање ради терористичких активности, обука за извођење терористичких активности и организовање терористичке групе. Објект заштите је међународна безбједност (Turković *et al.*, 2013, 150).

Радња извршења дјела је алтернативно одређена као: а) јавно дистрибуирање – дјелатност којом се индивидуално неодређеном броју лица омогућује да дођу у посјед, у државину материјала како би се упознали са садржином одређених порука и б) упућивање порука – слање, непосредно или посредно, било којим средством изјава воље или мисли одређене садржине. За постојање овог дјела је потребно да је радња извршења предузета: а) на одређени начин – јавно, путем средстава информисања или на други начин. То је употреба разних средстава којима се поруке или мисли одређене садржине могу учинити доступне индивидуално неодређеном броју људи; б) у односу на поруке које се упућују јавности – изјаве воље или мисли које се чине доступне већем броју индивидуално неодређеном броју лица, како би дошли у могућност сазнања односно разумевања њихове садржине и ц) са одређеним циљем – циљ предузете радње је подстицање другог лица, стварања нове или учвршћивања постојеће, недовољно чврсте и колебљиве одлуке за извршење одређених, законом таксативно наведених кривичних дјела као што су: узимање талаца, угрожавање лица под међународноправном заштитом, неовлашћено прибављање и располагање нуклеарним материјалом, угрожавање нуклеарног објекта, пиратство, отмица ваздухоплова или брода или заузимање фиксних платформи, уништење и уклањање знакова који служе безбједности ваздушног саобраћаја, злоупотреба телекомуникационих знакова, тероризам, финансирање терористичких активности, врбовање ради терористичких активности, обука за извођење терористичких активности и организовање терористичке групе (Јовашевић, *et al.*, 2021, 225-226; 607-611).

Дјело је свршено самим моментом предузимања радње извршења на законом прописани начин, без обзира да ли је неко лице имало сазнање за овако послате поруке и да ли је на основу њих донијело одлуку и касније приступило извршењу неког од кривичних дјела на које је било подстицано. Извршилац дјела може бити свако лице. У погледу кривице потребан је директан умишљај који квалификује одређена намјера (циљ) који мотивише учиниоца на предузимање радње извршења, али која не мора бити обухваћена у сваком конкретном случају.

За ово је дјело прописана казна затвора најмање три године.

КЗРС у члану 302. предвиђа истоимено кривично дјело “Јавно подстицање на терористичке активности”. За разлику од претходног законског рјешења, на овом месту је предвиђено дјело које се састоји у јавном изношењу или проношењу идеје којима се непосредно или посредно подстиче на вршење дјела тероризма (кривичних дјела из главе двадесет треће овог законика), као и других дјела која се предузимају у циљу застрашивања грађана или присиљавање органа власти у Републици Српској да нешто изврше или не изврше. За ово кривично дјело је прописана казна затвора у трајању од три до 20 година.

Ово кривично дјело чине сљедећи конститутивни елементи бића. То су:

а) радњу извршења чине две алтернативно прописане дјелатности: 1) изношење – саопштавање, упознавање другог лица са одређеном изјавом као својим сазнањем и 2) проношење – саопштавање другом лицу одређене изјаве, али не као свог сазнања, већ као сазнања неког другог лица,

б) радња извршења се предузима на одређени начин – јавно. То је сваки начин или средство којим је одређена порука чини доступна индивидуално неодређеном броју лица који могу да разумију њену садржину и

ц) радња извршења се предузима у односу на одређени објект напада – идеју (порука мисли или воље). То је идеја којом се непосредно (директно) или посредно (индиректно) подстиче (у смислу изазивања или учвршћења одлуке другог лица одређене садржине). Ова идеја се односи на вршење двије врсте кривичних дјела. То су: 1) кривична дјела тероризма (кривичних дјела из главе двадесет треће овог законика) и 2) кривична дјела која се предузимају у циљу застрашивања грађана или присиљавање органа власти у Републици Српској да нешто изврше или не изврше (Ђорђевић, Коларић, 2021, 295).

4.3. Врбовање ради терористичких активности

Друго кривично дјело подстрекавања на вршење кривичних дјела тероризма има различите законске називе: а) врбовање ради терористичких активности (члан 202б. КЗ БиХ) и б) врбовање и обучавање за вршење терористичких дјела (члан 303.КЗ РС). Према рјешењу из члана 202б. КЗ БиХ ово кривично дјело се састоји у врбовању или навођењу другог лица да изврши, учествује или помаже у извршењу или да се придружи терористичкој групи ради извршења сљедећих кривичних дјела: узимање талаца, угрожавање лица под међународноправном заштитом, неовлашћено прибављање и располагање нуклеарним материјалом, угрожавање нуклеарног објекта, пиратство, отмица ваздухоплова или брода или заузимање фиксне платформе, угрожавање безбједности ваздушне или морске пловидбе или фиксних платформи, уништење и уклањање знакова који служе безбједности ваздушног саобраћаја, злоупотреба телекомуникационих знакова, тероризам, финансирање терористичких активности, јавно подстицање на терористичке активности и обука за извођење

терористичких активности. Овдје је подстрекавање, навођење других лица на вршење неког од кривичних дјела тероризма предвиђено као самостално кривично дјело, а не као облик саучесништва. Објект заштите је међународна безбједност.

Радња извршења дјела се састоји у врбовању или навођењу другог лица. То је радња утицања на вољу других лица у смислу доношења одређене одлуке или одлуке са одређеном садржином, које не би уопште било без овако предузете радње. То је стварање нове одлуке или учвршћивање постојеће, недовољно чврсте, колебљиве одлуке путем психолошког утицања на вољу другог лица.

Циљ је овако предузетих радњи подстрекавања других лица да они (сви или само неки) учествују у извршењу, помагању или придруживању, дакле да постане члан било које терористичке групе. Из тога се може закључити да на основу овако предузетих дјелатности учинилац конкретних кривичних дјела тероризма на основу њих донесе одлуку и неком својом дјелатношћу потом учествује у извршењу законом одређених кривичних дјела: узимање талаца, угрожавање лица под међународноправном заштитом, неовлашћено прибављање и располагање нуклеарним материјалом, угрожавање нуклеарног објекта, пиратство, отмица ваздухоплова или брода или заузимање фиксне платформе, угрожавање безбједности ваздушне или морске пловидбе или фиксних платформи, уништење и уклањање знакова који служе безбједности ваздушног саобраћаја, злоупотреба телекомуникационих знакова, тероризам, финансирање терористичких активности, јавно подстицање на терористичке активности и обука за извођење терористичких активности (Јовашевић, et.al, 2021, 226).

Дјело је свршено самим моментом предузимања радње извршења без обзира на то да ли је неко лице на основу тога донијело одлуку и потом заиста и приступило извршењу неког од законом наведених кривичних дјела на које је било подстицано. Извршилац дјела може бити свако лице. У погледу кривице потребан је умишљај.

За ово је дјело прописана казна затвора најмање три године.

Слично кривично дјело у члану 303. предвиђа КЗРС (“Врбовање и обучавање за вршење терористичких дјела”), са знатно широм садржином, законским описом, као и облицима испољавања који дјелимично обухватају и сљедеће кривично дјело из КЗБиХ: “Обука за извођење терористичких активности” (члан 202ц.).

Ово кривично дјело према рјешењу из КЗРС носи назив “Врбовање и обучавање за вршење терористичких дјела” (члан 303.). Дјело се састоји у врбовању другог лица да изврши, учествује или да пружи помоћ или да се придружи групи или удружењу која имају за циљ вршење кривичних дјела у намјери извршења кривичних дјела тероризма, као и других дјела која се предузимају у циљу застрашивања грађана или присиљавања органа власти у Републици Српској да нешто изврше или не изврше или у договарању са другим лицем извршење ових кривичних дјела или у позивању другог да се придружи групи или удружењу која имају за циљ вршење ових дјела или у давању упутства о изради и кориштењу експлозива или експлозивних направа,

ватреног или другог оружја или штетних или опасних материја или у обучавању другог за извршење или учествовање у извршењу тих дјела или у давању средства или уступању простора за обуку за њихово вршење у намјери извршења наведених кривичних дјела тероризма. Овакав законски опис упућује на закључак да су овдје радње помагања или подстрекавања предвиђене као самостална радња извршења, а не као облик саучесништва (Ђорђевић, Коларић, 2021, 295).

Ово дјело чини више облика испољавања (Јовашевић, et.al, 2021, 607-611).

Први облик дјела се састоји у врбовању другог лица да изврши, учествује или да пружи помоћ или да се придружи групи или удружењу која имају за циљ вршење кривичних дјела у намјери извршења кривичних дјела тероризма, као и других дјела која се предузимају у циљу застрашивања грађана или присиљавања органа власти у Републици Српској да нешто изврше или не изврше. Овдје је радња подстрекавања, подстицања предвиђена као самостална радња извршења. Радњу извршења овог облика дјела чини врбовање. То је психолошка дјелатност позивања или подстицања другог лица у смислу изазивања нове или учвршћивања постојеће, недовољно чврсте, колебљиве одлуке. Овдје се ради о стварању одлуке (садржаја мисли или воље) код другог лица да изврши, учествује или да пружи помоћ или да се придружи групи или другом удружењу. Циљ је овако предузетих дјелатности врбовања да неко од лица према којима је предузета радња извршења учествује у вршењу двије врсте кривичних дјела: а) кривичних дјела тероризма и б) кривичних дјела која се предузимају у циљу застрашивања грађана или присиљавања органа власти у Републици Српској да нешто изврше или не изврше (Ђорђевић, Ђорђевић, 2020, 232).

Други облик дјела се састоји у договарању са другим лицем извршења кривичних дјела тероризма или у позивању другог да се придружи групи или удружењу која имају за циљ вршење ових дјела. Ово се дјело може извршити са двије алтернативно прописане дјелатности којима је прописана кажњивост за припремање кривичних дјела тероризма. То су: а) договарање – непосредно или посредно, усмено или писано постизање сагласности воља два или више лица за извршење тачко одређеног кривичног дјела из оквира кривичних дјела тероризма или б) позивање – психолошка дјелатност утицања на вољу другог или других лица у смислу доношења нове или учвршћивања одлуке код друго лица да се придружи групи или удружењу која имају за циљ вршење дјела тероризма. Ова радња извршења, без обзира на облик испољавања, постоји као свршено дјело без обзира на то да ли је позивано лице уопште приступило групи или другом удружењу, односно да ли је у њиховом саставу започело или извршило неко од кривичних дјела тероризма (Лазаревић, 2004, 1074-1075).

Трећи облик дјела се састоји у давању упутства о изради и кориштењу експлозива или експлозивних направа, ватреног или другог оружја или штетних или опасних материја или у обучавању другог за извршење или учествовање у извршењу тих дјела или у давању средства или уступању простора за обуку за њихово вршење у

намјери извршења наведених кривичних дјела тероризма. На овом месту су радње помагања предвиђене као самостално кривично дјело због посебно истакнуте опасности и тежине. Ово се дјело предузима сљедећим алтернативно предвиђеним радњама извршења. То су:

а) давање упутства о изради и кориштењу експлозива или експлозивних направа, ватреног или другог оружја или штетних или опасних материја – дјелатност упознавања другог лица у смислу основних, продубљених или специјалних знања или вјештина о начину израде, поправљања, преправки или непосредне употребе законом тачно наведених општеопасних средстава – средстава који стварају непосредну, блиску, стварну опасност по живот или тијело људи или имовину већег обима који се нађу у зони, на простору дејства овакве експанзивне опасности,

б) обучавање другог у смислу преношења основних, посебних или продубљених знања или вјештина за извршење или учествовање у извршењу кривичних дјела тероризма,

ц) давање средства за обуку других лица за вршење кривичних дјела тероризма. То је непосредно или посредно преношење, стављање на располагање другим лицима, уступање средстава у државину других лица за које се зна да су намијењене за њихову обуку за вршење било ког кривичног дјела тероризма и

д) уступање – стављање на располагање, једнократно или у дужем временском периоду, уз накнаду или без накнаде, у присуству учиниоца дјела или без њега, омогућавање другом лицу да користи одређени отворени или затворени простор за одређену намјену – ради обуке за вршење кривичних дјела тероризма.

За постојање овог облика дјела је потребно да се алтернативно прописана радња извршења предузима у одређеној намјери – у намјери извршења кривичних дјела тероризма. Извршилац дјела може бити свако лице. У погледу кривице потребан је умишљај учиниоца који се код првог, односно трећег облика дјела јавља у облику директног умишљаја. Ову врсту умишљаја карактерише постојање намјере учиниоца управо у вријеме предузимања радње извршења. То је намјера да се предузимањем ових дјелатности омогући, допринесе или олакша извршење неког од кривичних дјела тероризма. Ова намера не мора бити остварена у сваком конкретном случају.

За ово кривично дјело, без обзира на облик испољавања, прописана је казна затвора у трајању од три до 20 година. Уз казну се учиниоцу дјела (став 4.) обавезно изриче мјера безбједности одузимања предмета, објеката и друге непокретности, као и предмета или средстава која су кориштена или која су била намијењена за терористичку обуку, врбовање и вршење терористичких дјела.

ЗАКЉУЧАК

У сузбијању тероризма као негативне кривичноправне појаве и безбједносног проблема у међународној заједници и националном кривичном законодавству примјењују се различите мјере, средства и поступци од стране надлежних органа. У том систему мјера посебан значај и улогу имају кривичне санкције. Њиховом примјеном се остварују циљеви генералне, односно специјалне превенције према учиниоцима кривичних дјела тероризма, односно сродних кривичних дјела. Међу овим кривичним дјелима се на специфичан начин издвајају кривична дјела гдје се саучесништво у облику подстрекавања, подстицања, врбовања или наговарања другог или других лица на извршење кривичних дјела тероризма сматрају самосталним инкриминацијама за које су прописане посебне врсте - мјере казни. Овде су, наиме, припремне радње, односно претходни стадијум за извршење тероризма предвиђене као самостална радња извршења без обзира на то да ли је до овог кривичног дјела уопште дошло или могло доћи.

На бази релевантних међународних стандарда Савјета Европе, КЗ БиХ у глави седаманестој под називом „Кривична дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом” предвиђа сљедећа кривична дјела подстрекавања на тероризам: а) јавно подстицање на терористичке активности - члан 202а. КЗ БиХ и б) врбовање ради терористичких активности - члан 202б. КЗ БиХ. С друге стране, КЗ РС у глави двадесет трећој „Кривична дјела тероризма” предвиђа такође два кривична дјела ове врсте. То су: а) јавно подстицање на терористичке активности - члан 302. и б) врбовање и обучавање за вршење терористичких дјела - члан 303.

„Јавно подстицање на терористичке активности” се састоји у јавном дистрибуирању или на други начин путем средстава информисања упућивању порука јавности која има за циљ подстицање другог лица на вршење кривичних дјела: узимање талаца, угрожавање лица под међународноправном заштитом, неовлашћено прибављање и располагање нуклеарним материјалом, угрожавање нуклеарног објекта, пиратство, отмица ваздухоплова или брода или заузимање фиксне платформе, угрожавање безбједности ваздушне или морске пловидбе или фиксних платформи, уништење и уклањање знакова који служе безбједности ваздушног саобраћаја, злоупотреба телекомуникационих знакова, тероризам, финансирање терористичких активности, врбовање ради терористичких активности, обука за извођење терористичких активности и организовање терористичке групе.

С друге стране, без обзира на терминолошке разлике у називу, друго кривично дјело подстрекавања на вршење кривичних дјела тероризма „Врбовање ради терористичких активности” (члан 202б. КЗ БиХ) или „Врбовање и обучавање за вршење терористичких дјела” (члан 303. КЗ РС) се састоји у врбовању или навођењу другог лица да изврши, учествује или помаже у извршењу или да се придружи терористичкој групи ради извршења сљедећих кривичних дјела: узимање талаца,

угрожавање лица под међународноправном заштитом, неовлашћено прибављање и располагање нуклеарним материјалом, угрожавање нуклеарног објекта, пиратство, отмица ваздухоплова или брода или заузимање фиксне платформе, угрожавање безбједности ваздушне или морске пловидбе или фиксних платформи, уништење и уклањање знакова који служе безбједности ваздушног саобраћаја, злоупотреба телекомуникационих знакова, тероризам, финансирање терористичких активности, јавно подстицање на терористичке активности и обука за извођење терористичких активности.

Циљ је овако предузетих радњи подстрекавања других лица да они (сви или само неки) учествују у извршењу, помагању или придруживању, дакле да постане члан било које терористичке групе. Из тога се може закључити да на основу овако предузетих дјелатности учинилац конкретних кривичних дјела тероризма на основу њих донесе одлуку и неком својом дјелатношћу потом учествује у извршењу законом таксативно набројаних кривичних дјела тероризма.

ЛИТЕРАТУРА

- Ambos, K. 2011. *Internationale strafrecht*. Beck. München.
- Аврамовић, Н. 2013. *Међународно јавно право*. Европски универзитет. Брчко.
- Бабић, М. 2011. *Међународно кривично право*. Правни факултет. Бања Лука.
- Бабић, М. 2021. *Коментар Кривичног законика Републике Српске*. Графомарк. Лакташи.
- Чејовић, Б. 2002. *Кривично право. Општи део*. Службени лист. Београд.
- Чејовић, Б., *Међународно кривично право, Општи и посебни део*, Досије, Београд 2006.
- Degan, V.Đ., Pavišić, V., 2005. *Međunarodno kazneno pravo*. Rijeka. Pravni fakultet. Rijeka.
- Деган, В.Ђ., Павишић, Б., Бешировић, В. 20011. *Међународно и транснационално кривично право*. Службени гласник. Београд.
- Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ. 2020. *Кривично право*. Пројурис. Београд.
- Ђорђевић, Ђ., Коларић, Д., 2021. *Кривично право. Посебни део*. Криминалистичко-полицијски универзитет. Београд.
- Frank, S., 1950. *Kazneno pravo. Opći dio*. Pravni fakultet. Zagreb.
- Гађиноввић, Р. 2005. *Тероризам*. Драслар. Београд.
- Гађиноввић, Р. 2010. *Тероризам у политичкој и правној теорији*. Evro Giunti. Београд.
- Grozdanić, V., Škorić, M., Martinović, I. 2013. *Kazneno pravo. Opći dio*. Pravni fakultet. Rijeka.

- Игњатовић, А. Кокољ, М. Ђурић, А. 2009. *Међународно кривично право*. Привредна академија. Нови Сад.
- Јаковљевић, Д. 1997. *Тероризам са гледишта кривичног права*. Службени лист. Београд.
- Јанковић, Б., Радивојевић, З. 2018. *Међународно јавно право*. Правни факултет. Ниш.
- Јовашевић, Д. 2010. *Међународна кривична дјела – одговорност и кажњивост*, Правни факултет. Ниш.
- Јовашевић, Д., Икановић, В. 2015. *Међународно кривично право*, Паневропски универзитет Апеирон, Бања Лука.
- Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Икановић, В. 2017. *Кривично право Републике Српске, Посебни дио*. Паневропски универзитет Апеирон. Бања Лука.
- Јовашевић, Д. 2017. *Кривично право, Посебни део*. Досије. Београд.
- Јовашевић, Д. 2018. *Кривично право. Општи део*. Досије Београд.
- Јовашевић, Д. 2019. *Подстрекавање у кривичном праву*, Правна ријеч, Бања Лука.
- Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Икановић, В. 2021. *Коментар Кривичног законика Републике Српске*. Службени гласник. Бања Лука.
- Корошес, Д., Zagorec, D., Ambrož, M. 2006. *Mednarodno kazensko pravo – praktikum*, Pravni fakultet, Ljubljana.
- Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић, В., 2004. *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Обод, Цетиње.
- Мијалковски, М., 2012. *Тероризам и организовани криминалитет*, Факултет безбедности, Београд.
- Novoselec, P. 2009. *Opći dio kaznenog prava, Pravni fakultet, Zagreb*.
- Pavišić, B. 2006. *Kazneno pravo Vijeća Evrope*, Golden Marketing, Zagreb.
- Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. 2007. *Komentar Kaznenog zakona*, Narodne novine, Zagreb.
- Pavišić, B., Bubalović, T. 2013. *Međunarodno krivično pravo*, Pravni fakultet, Rijeka.
- Petrović, B., Jovašević, D. 2005. *Podstrekavanje kao oblik saučesništva u učinjenju krivičnog djela. Pravni savjetnik*. Sarajevo.
- Petrović, B., Jovašević, D. 2010. *Međunarodno krivično pravo*, Pravni fakultet, Sarajevo.
- Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. 2016. *Krivično pravo 2*, Pravni fakultet, Sarajevo.
- Pradel, J., Corstens, G. 2002. *Droit penal europeen*, Kluwer, Hague, London, Newe York.
- Pustahija, A. 2018. *Savremeni terorizam i globalizacija*, doktorska disertacija, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo.

- Satzger, H. 2018. *International and European criminal law*, Beck, München.
- „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 и 46/21.
- „Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“ бр. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 и 75/17.
- „Службени гласник Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине“ број 19/20.
- „Службени гласник Републике Српске“ бр. 64/17, 104/18, 15/21 и 89/21.
- Softić, S. 2005. *Međunarodno pravo i terorizam*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo.
- Softić, S. 2020. *Transnacionalno krivično pravo*, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo.
- Соколовић, Р. 2012. *Тероризам, надзор комуникација и људска права*, Службени гласник, Београд.
- Станковић, Н. 2014. *Тероризам и финансирање тероризма*, Европски универзитет, Брчко.
- Стојановић, З. 2017. *Међународно кривично право*, Правна књига Београд.
- Стојановић, З. 2022. *Кривично право, Општи део*, Досије, Београд.
- Шикман, М., 2009. *Тероризам*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука.
- Turković, K., et al. 2013. *Komentar Kaznenog zakona*, Narodne novine, Zagreb.
- Вуковић, И. 2021. *Кривично право, Општи део*, Правни факултет, Београд.

Miodrag N. SIMOVIĆ, Ph.D

Full member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina,

Full member of the European Academy of Sciences and Arts,

Full Professor, Faculty of Law, University of Bihać, professor emeritus

Vladimir M. SIMOVIĆ, Ph.D

Prosecutor of the Prosecutor's Office of BiH,

Full Professor, Faculty of Security and Protection, Independent University of Banja Luka

RESPONSIBILITY AND PUNISHMENT IN INTERNATIONAL LAW AND THE LAW OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

In recent decades, the international community has recorded numerous examples of different forms or types of manifestation of criminal offenses of terrorism with various consequences. Therefore, it is logical that an efficient system of measures, means and procedures to prevent and suppress these forms of illegal and socially dangerous behavior has been established first at the international level, and then in national legislations. A system of criminal responsibility and punishment, which is based on international standards, appears as one of the specific means for prevention of commission of criminal offenses of terrorism in general or some of their aspects - forms of manifestation. In this regard, special attention is paid to confronting different forms of manifestation of preparatory actions, that is, complicity in the form of incitement to the commission of criminal offenses of terrorism, which acquire a special social danger and gravity. Namely, different forms of inciting, inducement, recruiting, propagation of terrorist activities by individuals or groups are foreseen as criminal offenses with severe punishments for their perpetrators. Within the scope of these criminal offenses, two criminal offenses of incitement to the commission of terrorism are distinguished, which prevent and remove the sources that lead to the emergence or spreading of certain terrorist activities. The concept and characteristics of inciting or propagating the commission of criminal offenses of terrorism in international law and the law of Bosnia and Herzegovina are discussed in this paper.

Key words: terrorism, international standards, incitement, criminal offense, responsibility.